

Københavns Udvikling og Fremtid.

Diskussion i Nationaløkonomisk Forening den 23. Oktober 1890.

Prof., Dr. Will. Scharling (Indleder):

Under Henvisning til sin Artikel: Københavns Fremvæxt (nærvær. Tidsskr. S. 177 ff.) fremhævede Indlederen, at man, naar man vilde bedømme Københavns Udvikling i det sidste Tiaar, utvivlsomt vilde finde den sikreste Basis for en rigtig Vurdering af denne i en Betragtning af Udviklingen i de nærmest forudgaaende Tiaar. For 50 Aar siden var København endnu en forholdsvis lille og stille Hovedstad med et stærkt provinsielt Præg, saaledes som den ganske træffende, om end med nogen Overdrivelse, er skildret af Orla Lehmann i hans Livserindringer. Hvad der særligt karakteriserede Byen i de første 40 Aar af dette Aarhundrede, var dens Stillestaaen. Fra 1801—40 voxede Befolkningen kun fra ca. 101,000 til knap 121,000 Indb., — altsaa en Tilvæxt af omtr. 500 Mennesker om Aaret, kun det Halve af Odenses aarlige Tilvæxt i det sidste Tiaar, og i de sex Aar 1834—40 endog kun en Tilvæxt af i Alt 1500 Mennesker! I samtlige 40 Aar voxede København absolut taget kun saa meget, som den er voxet i de 3 første Aar af 80'erne. Højst be-

tegnende er det da ogsaa, at Københavns Tilvæxtforhold i disse 40 Aar var betydeligt mindre end — kun lidt over det Halve af — det gennemsnitlige Tilvæxtforhold for hele Landet, og hvor ringe end vore Købstæder vare i Aarhundredets Begyndelse, var deres Tilvæxt dog mere end 3 Gange saa stor som Hovedstadens.

I Tiaaret 1840—50 begyndte der lidt mere Fremgang, dog var den endnu ikke synderlig stor — en Tilvæxt af knap 9000 Mennesker i 10 Aar. I dette Tiaar faldt Indlederens Drengaar, og hans personlige Erindringer om Byen paa hin Tid vare ikke saa meget afvigende fra Orla Lehmanns Skildring. Byen indsnævredes endnu af Voldene, og Bebyggelsen af »Broerne« var kun ringe og spredt. Af Byen som Sø-Handelsstad modtog man kun et meget svagt Indtryk; kun paa ét Punkt, det mest afsides liggende, Toldboden, havde man Adgang til Søen, og ellers var det kun Skuderne i Nyhavn og Frederiksholms Kanal, som mindede om Søfart. Samkvemmet med Provinserne var da ogsaa hverken let eller levende; indtil 1856 var Roskildebanelandets eneste Jernbane, og ud over Roskilde var det Diligencer og Dagvogne, der maatte benyttes, forsaavidt man ikke foretrak den uberegnelige Fart med en Skipper.

Først i Tiaaret 1850—60 begyndte Virkningerne af det med den fri Forfatning indtrædende større Liv og Bevægelighed at gøre sig gældende og Byen at tage et Opsving. Aabningen af Korsørbanen lettede Forbindelsen med Provinserne betydeligt, og Bestræbelserne for at gøre den danske Handel mere uafhængig af Hamborg gav København en mere fremtrædende Stilling, som yderligere bedredes ved Ophævelsen af Øresundstolden, der havde givet de jyske Købstæder et Fortrin for

København. Næringsloven af 1857 gjorde det derhos lettere for de fra Provinserne Tilflyttede at finde sig et Virksomhedsomraade, ligesom den gav vor Handel og Industri en Tilførsel af baade dygtige og mere kapitalrige Kræfter. Selvfølgelig var det dog nærmest først i i det næste Tiaar, at Virkningen af de sidstnævnte Begivenheder ret kunde fornemmes. Og at i det Hele Fremgangen endnu kun var langsom, viser sig særlig paa enkelte Omraader. København havde saaledes i 1852 kun 12 Dampskibe, af hvilke kun 1 var paa mere end 200 Tons og kun 2 andre over 100 Tons; den samlede Drægtighed for dem alle 12 var kun 1142 Tons og de havde tils. kun 1064 Hestes Kraft. Og i 1863 var Antallet kun steget til 18 (deri medregnet 4 Skibe paa $3\frac{1}{2}$ til $11\frac{1}{2}$ Tons), af hvilke kun 1 var henved 400 Tons og 4 andre imellem 2 og 300 Tons, medens deres samlede Drægtighed var 1248 Tons med i Alt 1196 Hestes Kraft — altsaa i 11 Aar en Fremgang af 100 Tons og 130 Hestes Kraft, medens dog Landets samlede Dampskibsflaades Drægtighed voxede til mere end det Dobbelte.

Det var først i Tiaaret 1860—70 — og da navnlig efter 1864 —, at Københavns Udvikling begyndte at tage noget mere Fart. Hertugdømmernes Tab manede til en stærk Kraftudfoldelse for at genvinde en Del af det Tabte indenfor Landets Grænser og Toldgrænsens Tilbageflytning til Ejderen befriede den danske Industri i flere Retninger for en overmægtig Konkurrence. Gammelholms Udlevering muliggjorde en ret betydelig Bebyggelse i umiddelbar Forbindelse med Byens Centrum og bragte samtidig den store Skibsfart ind i Midten af Byen; Voldterrænnets Overdragelse til Kommunen og

Demarkationsliniens Ophævelse gav endnu større Muligheder for en betydelig Tilvæxt; Anlægget af to Sporveje tilvejebragte en bekvem Forbindelse imellem de fjærnere Bydele; Aabningen af betydelige Jernvejstrækninger lettede i høj Grad Samkvemmet med Provinserne; Skaane blev mere og mere et Opland af stor Betydning for København; Bestræbelserne for at tilvejebringe en direkte Udførsel til England gav Københavns Handel et stærkt Opsving; Dannelsen af det forenede Dampskibsselskab i 1866 og Stiftelsen af det store nordiske Telegrafelskab i Slutningen af 60erne vare begge vigtige Momenter i Byens Udvikling.

Vi finde da ogsaa i den sidste Del af 60erne et ret betydeligt Opsving i Københavns industrielle Virksomhed; men meget af, hvad der her er nævnt som fremmende for Udviklingen, satte først ret Frugt i Begyndelsen af 70erne, begunstiget ved de da stedfindende heldige Konjunkturer. Af de i Fabrikoversigten af 1872 opførte 463 fabrikmæssig drevne Forretninger i København vare de 120 stiftede fra 1864—72, medens 56 af de ældre betydeligt udvidedes i dette Tidsrum. Og i Begyndelsen af 70erne oprettes forskellige betydelige Aktieforetagender, dels nye Virksomheder som Tuborg, Alumina og Frederiksholms Teglværker, dels betydelige Udvidelser af ældre, som Burmeister og Wains, Oplagspladserne, Dampmøllerne, Kastrup Glasværk, Christiansholms Fabriker m. fl., medens derhos hele dette industrielle og kommercielle Røre støttedes ved to nye betydelige Aktiebankers Oprettelse, Landmands- og Handelsbanken, og en stærk Udvidelse af Privatbanken. En Række store Dampskibsselskaber dannedes ved Siden af det forenede Dampskibsselskab, Danmark, København, Norden,

Gorm med dets Søsterskibe, Carl, Freja og Dampskibsselskabet af 1873, Grundlaget for Thingvalla, m. fl. Dertil kom saa de betydelige kommunale Arbejder, som Voldenes Sløjfning og Voldterrænets Omdannelse medførte, samt Havnearbejderne ifølge Havneplanen af 1862. Alt i Alt tør vistnok 70erne — navnlig for den første Halvdels Vedkommende — betegnes som et Tiaar, der fremfor noget andet udmærker sig ved en Mangfoldighed af nye Virksomheder, store Foretagender og livligt Handelsrøre.

Betragtes nu Københavns Væxt i disse Tiaar, da finde vi en tidligere ganske ukendt Forøgelse af Indbyggertallet. I 1850—60 voxer dette med over 25,000 (deraf ca. 18,000 ved Tilflytning til Byen), 1860—70, inklus. Frederiksberg og Sundbyerne, med ca. 37,000 (deraf ca. 14,000 ved Københavns eget Fødselsoverskud, saa at Tilflytningen, naar Hensyn tages til Udvandringen fra København, vel omtrent gaar op til ca. 25,000), — og i 1870—80 naaer Forøgelsen i Folketal i den samlede Hovedstad henved 68,000, hvoraf omtrent de 50,000 maa regnes at være tilflyttede til Byen (af selve Københavns Indbyggere i 1880 vare ca. 106,000 fødte udenfor Hovedstaden, deraf over 18,000 i Udlandet).

Vende vi os fra disse Data til Betragtningen af Tiaaret 1880—90, synes der unægtelig at være et Misforhold imellem Udvikling og Væxt. Det var i alt Fald ikke Taleren muligt at paapege en økonomisk Udvikling i dette Tiaar, der overgik den i det foregaaende Tiaar; tvært imod syntes denne paa flere Omraader at staa tilbage derfor. Det er muligt, at der i 1880—90 har fundet en ikke ubetydelig Fremgang Sted i mange private Virksomheder, men den er i saa Fald af den Art,

der unddrager sig egentlig statistisk Eftervisning, og som kun kan ses og rettelig vurderes af den, der har et nøje personligt Kendskab til Forretningsverdenen. Men af nye, mere iøjnefaldende, store industrielle Virksomheder vidste Taleren kun at nævne faa — et Par Spritfabriker, Carl Lunds Fabriker, Ferslews Papirfabrik —, mulig Andre kunde nævne flere. Og for enkelte Virksomheder havde dette Tiaar bragt vanskelige Forhold, saaledes Mølleindustrien. Ogsaa Skibsfarten havde haft vanskelige Tider; dog var der vistnok paa dens Omraade større Fremgang end paa det industrielle. Men sammenlignes Fremgangen i 1880—89 med den i 1871—80, viser den sig knap saa stor som denne. I indenlandsk Fart steg Antallet af Skibsexpeditioner ikke fra 1870—89, derimod tiltog Bestuvningen henholdsvis med 62,000 og 79,000 Tons (eller ca. 26 pCt. i hvert Tiaar), og i udenlandsk Fart expederedes i 1880 ca. 21,500 Skibe imod 13,800 i 1870—71, medens Antallet i 1889 kun var steget til 23,900, og Bestuvningen voxede henholdsvis med 447,000 og 371,000 Tons (henholdsvis 91.6 og 39.7 pCt.). I det Hele kunne de statistiske Data, der i forskellige Retninger foreligge, næppe bibringe andet Indtryk end det, at der i det sidste Tiaar næppe nok har været saa megen Fart i Udviklingen, som i det foregaaende, i hvert Fald næppe er blevet givet stærkere Impulser til nye Virksomheder af forskellig Art. Herpaa tyde ogsaa Rentekonverteringerne, der utvivlsomt ikke saa meget vare et Vidnesbyrd om Overflod af Kapital, som om Mangel paa Efterspørgsel efter Kapital til nye Foretagender eller Udvidelser af alt bestaaende. Særlig paa Aktiefore-

tagendernes Omraade er Modsætningen imellem 70erne og 80erne ret slaaende.

Naar man da ser, at Hovedstaden — det samlede København—Frederiksberg med Utterslev og Sundbyerne — alligevel i 1880—90 har faaet en betydelig større Tilvæxt end i 1870—80 — ca. 102,000 imod 68,000 — og at Tilflytningen udefra, naar Hensyn tages ogsaa til Udvandringen fra København, maa antages at have hidført ca. 70,000 imod ca. 50,000 i 70erne, kan man ikke værges sig mod det Indtryk, at det ikke saa meget er København, der har draget denne stærke Indvandring til sig, fordi den havde Trang til en betydelig Forøgelse af sin Arbejdsstyrke, som det er Landdistrikterne, der har skudt denne Mængde fra sig, fordi den ikke havde andet Sted at ty hen, naar den ikke helt vilde udvandre. Det var dette Indtryk, Taleren havde gjort gældende i sin Artikel om »Københavns Fremvæxt«, og som han her havde søgt yderligere at begrunde. Han kunde ikke se, at Hovedstaden i det sidste Tiaar havde haft Trang til hvert Aar at faa 10,000 Mennesker flere at beskæftige, og han betragtede derfor denne store Tilvæxt snarest som en lidet heldig Udvikling. Den hængte efter hans Formening nøje sammen med den Udviklingsretning, som havde været den herskende her i Landet i de sidste 10 à 15 Aar, og som vistnok kunde siges at gaa ud paa, ikke saa meget at skabe ny Arbejdsvirksomhed for de fremvoxende Arbejdskræfter, som at spare Arbejde for de alt bestaaende Virksomheder og derved formindske disses Produktionsomkostninger. Det var denne Udvikling, som bevirkede, at Landdistrikternes Befolkning, der 1860—70 steg med

108,000, i 1870—80 kun tiltog med 70,000 og i 1880—1890 kun med 30,000 Mennesker, — og som drev det overskydende Antal enten ud af Landet eller til København og Købstæderne.

For Hovedstadens Vedkommende synes det da, som om selve Arbejdet for at kunne modtage en saa stor Tilstrømning har spillet en væsentlig Rolle som Basis for dens Underhold. Det var formentlig langt mere den rent lokale Byggevirksomhed end en for Ud- og Indland arbejdende Exportindustri og den dertil knyttede Handel og Skibsfart, som har skabt Subsistensmidler for saa mange nye Tusinder. Kommunale Arbejder, Havnearbejder, enkelte større offentlige Byggeforetagender, Udstillingen i 1888 — det var dette, som ved Siden af den private Byggevirksomhed holdt København oppe i 80erne. Men herpaa kan Byen ikke blive ved at leve, og det Spørgsmaal trænger sig derfor stærkt frem: er der nogen Udsigt til, at det kommende Tiaar vil skabe nye Virksomheder, der kunne sysselsætte og underholde alle disse Tusinder, som København i det sidste Tiaar har arbejdet paa at skaffe Plads og Husrum til — saa vel som de nye Tusinder, der fremdeles tør ventes at ville komme?

Det er dette Spørgsmaal, til hvis Besvarelse Taleren haabede i denne Aften at faa Bidrag fra de Tilstedeværende. Selv turde han ikke paatage sig at stille Heroskopet for den kommende Tid. Han kunde kun pege paa Betingelserne for, at Udviklingen kunde blive rigere og lykkeligere i Fremtiden. Andre maatte ud af deres større Kendskab til de faktiske Forhold saa vel som Personerne sige, om disse Betingelser vare tilstede.

Hvad der stærkt maatte betones, det var, at det er

fra Befolkningen selv, at Hjælpen skal komme. Hvad det Offentlige, og særlig Lovgivningsmagten, kan gøre, er ganske vist ikke uden Betydning; men herved gives dog blot den Ramme, indenfor hvilken den private Virksomhed skal udfolde sig. Dette gælder ikke blot om en eventuel ny Toldlov, men ogsaa om andre Foranstaltninger, særlig Frihavnen. Taleren havde altid taget Ordet for, at der ved dennes Etablering skulde gives Handel og Industri Chancer for en ny, større og mere omfattende Virksomhed; men han havde altid tillige gjort gældende, at der hermed kun gaves en Chance, kun rakte en Haand, — og at det blev de Privates Sag at gribe denne Haand og benytte denne Chance. Hvad det gjaldt om, var fremfor Alt Foretag-somhed, Drift, Mod og Energi til at bryde nye Baner, og selvfølgelig først og fremmest et klart og skarpt Blik for de Muligheder, som i saa Henseende ere til-stede. Her kunde Theoretikeren ikke give specielle An-visninger, det maatte være de praktiske Mænds Sag. Han haabede, at der fra disses Side i Aften maatte lyde et oplivende, styrkende, tillidsfuldt Ord, som kunde give Haab om, at København ikke i det tyvende Aarhundrede uanset sin næsten firedobbelte Størrelse skulde synke ned til at blive den samme provinsielle By som i dette Aarhundredes første Halvdel.

Grosserer **J. A. Neiiendam**: Der var næppe Ud-sigt til, at København vilde gaa tilbage. Den »klamme Haand«, der syntes at ville trykke os, kom udefra Europa, fra Befæstningstendenserne. Vi skulde, naar vi vilde fremad, ikke tænke paa Fæstninger, men vi skulde bl. A. tænke paa den Kanal, den holstenske, der truede

os. Frihedsbevægelsen i 1848 havde baaret os op i de paafølgende Aar, men nu syntes ganske vist hin klamme Haand at skulle virke trykkende. Han rettede en Forespørgsel til Prof. Scharling om, hvorledes Københavns Udvikling i kommerciel og industriel Henseende kunde tænkes forenet med Byen som Fæstning, bl. A. naar Hensyn toges til Paakaldelsen af fremmed Kapital.

Dirigenten, Konferensraad **Levy**, fandt ikke, at Fæstningsspørgsmaalet naturligt kunde komme til at ligge for i denne Debat.

Prof. Falbe-Hansen: Det var ikke ganske berettiget at drage saa mørke Slutninger af det sidste Tiaar alene. Paa en Række Omraader var Udviklingen gaaet meget frem i 1880—90, saaledes bl. A. den hele Omsætning af Landbrugsprodukter. Byens Handel indadtil havde holdt nogenlunde Skridt med Udviklingen, den havde nu som før udgjort omtrent Halvdelen af hele Landets Udvikling. Man talte saa meget om Københavns uforholdsmæssige Væxt — i Forhold til Landet —, men dette Fænomen viste sig jo i alle andre Lande; Bybefolkningen i Danmark var endog forholdsvis mindre end i flere Lande. At København var saa meget større end Købstæderne, laa bl. A. i dens Beliggenhed og i Landets Form. Indkomstskatmomentet var heller ikke saa alvorligt, som det kunde synes, naar Pengenes Værdiforandringer toges i Betragtning. Det maatte ogsaa erindres, at Arbejdsklassernes Indtægt var forøget endel paa de bedre Stilledes Bekostning.

Prof., Dr. **Scharling** troede dog ikke, at han havde fremstillet Udviklingen i noget særligt mørkt Lys. Han havde ønsket at stimulere til forøget Fremgang og havde derfor naturligt peget paa Punkter, hvor det ikke gik godt. Det havde iøvrigt glædet ham, at Prof. Falbe-Hansen havde søgt at pege paa lysere Punkter. Forøvrigt blev Falbe-Hansens Billede ikke meget lyst. Taleren havde akcentueret Befolkningens overordentlige Tilvæxt, hvilken krævede en tilsvarende Væxt i nye Virksomhedsomraader. Selv om Indkomstskatten ikke i Virkeligheden var gaaet tilbage, saa blev Spørgsmaalet dog det, om Indtægterne svarede til de med Rette stigende Krav til Livet. Selv en ubefæstet By var ikke sikret mod et Bombardement. Militærforfatterne gjorde jo nu gældende, at i kommende Krige vilde man se at tage Pengene, hvor man kunde faa dem. København havde dernæst heller ikke før været nogen ubefæstet By.

Kontorchef **Rubin** var enig med Falbe-Hansen i, at der ikke var noget mere abnormt ved den danske Hovedstads Tilvæxt end ved andre store Byers. Da Tilvæxten imidlertid ikke i nogen Grad af Betydning skete ved Indvandring fra Udlandet, men fra det øvrige Danmark, altsaa ved en Bytten Gaarde mellem Land og By, vilde en Betragtning over de økonomiske Udsigter for den voxende Befolkning ikke kunne nøjes med at undersøge Københavns Forhold, men maatte se hen til hele Landets. En Forandring af Agrarforholdene vilde maaske formindske Indvandringen fra Landet, en Udvikling af de øvrige Byer fordele den anderledes end nu, Oprettelse af industrielle Etablissementer, Dannelsen af Industricentrer udenfor København — thi Industrien

behøver jo slet ikke særlig at knyttes til København — vilde ligeledes virke i saa Henseende o. s. fr. Det, som København altid havde betydet i økonomisk Henseende, og det som var dens Ejendommelighed, var, at den var en godt beliggende Handelsplads. Den vilde naturligvis i endnu højere Grad have været det for den indenlandske Handel, hvis den ikke, ved Rigets Amputering i det syttende Aarhundrede, var kommen til at ligge i Udkanten af Riget, men baade for den inden- og den udenlandske Handel var og blev den dog vor vigtigste By, hvor alle Handelstraade samlede. Bortset fra den Tiltrækning og det Liv, den altid vilde have som Hovedstad, vilde dens økonomiske Fremtid altsaa afhænge af dens Handel. Det var til denne, man skulde knytte sine Overvejelser, Anstrængelser og Forhaabninger. — Da det imidlertid, som sagt, var Landets egne Børn, der skabte den umaadelige Forøgelse, vilde det sidste Svar nu som altid overfor Overbefolkningen — d. v. s. en bristende Evne hos Landet udenfor Hovedstaden til at ernære sin Tilvæxt og i Hovedstaden til at optage denne Tilvæxt — blive en Henvisning til enten at indskrænke Frugtbarheden eller at bortsende Overskudet.

Overfor Spørgsmaalet om Forholdet mellem Københavns Befæstning og dens økonomiske Fremtid, stod det Taleren klart, at hvis de kompetente Avtoriteter ansaa Hovedstadens Befæstning som nødvendig for Landets Frelse, maatte de økonomiske Betæneligheder vige. Men paa den anden Side syntes han ikke, man fornuftigvis kunde disputere om, at der virkelig var økonomiske Betæneligheder tilstede og det af den alvorligste Art. Dette fremgik ikke blot af en rent for Haanden liggende Betragtning af Forholdene, men ogsaa

af enhver nøjere Sysselsættelse med Spørgsmaalet, deriblandt med, hvad der var talt og skrevet herom i Perioden omkring 1807 og i alle efterfølgende Perioder af dette Aarhundrede, hvor Spørgsmaalet havde været oppe. Man har ingensinde næret Tvivl i saa Henseende — maaske med Undtagelse af netop det allersidste Decennium —, og ogsaa for Taleren var denne Side af Sagen ganske utvivlsom.

Grosserer **Neiiendam** gentog sit Spørgsmaal om Forholdet vedrørende København som Fæstning, og ønskede særligt besvaret, om de Værdier, der maatte blive ødelagte ved et Bombardement, vilde blive erstattede.

Grosserer **Eskild Salomon**: En stor Del af vor Import besørge nu af Udlændinge, og Fortjenesten gik derfor til Udlandet. Dette gjaldt særlig Jylland, hvis Importhandel-fortjeneste for en stor Del gik i Hamborgs Lommer. Hamborg var saaledes en meget farlig Konkurrent for København, dens Beliggenhed med Hensyn til Jylland var gunstigere end Københavns. Der var i saa Henseende gjort ikke Lidet siden 1864, men dog ikke nok. Der behøvedes fremdeles endel Energi, Lagre, den samme Kredit, som Hamborg gav, langt større Udgifter til Rejsende m. m. Løsenet burde være: Den danske Handel for de danske Købmænd.

Prof., Dr. **Scharling**: Grosserer Neiiendams Spørgsmaal om Erstatningen var et juridisk, ikke noget økonomisk Spørgsmaal, kunde altsaa ikke foreligge til Besvarelse her. Forøvrigt havde København jo ogsaa før de

sidste Aars Fæstningsarbejder været en befæstet By, altsaa udsat for Bombardements-Faren.

Konferensraad, Nationalbankdirektør **Levy**: Stilledes Spørgsmaalet saaledes som Prof. Scharling har gjort det: Har København Betingelserne for at kunne ernære en Befolkning, der tiltager i samme Forhold, som Tilfældet har været i den senere Periode, da kom Taleren til det Resultat at maatte tilraade Udvandring af den overflødige Arbejdskraft, da han ikke troede paa en saadan kraftig Udvikling af Handel, Industri og Skibsfart, at Byen kunde ernære en betydelig større Befolkning. Det er godt nok, at vi faa nye Gader og lange Husrækker og nye Forlystelsesanstalter, men det, hvorpaa det kommer an, er jo hvordan Menneskene, der befolker Husene, leve og trives. Skattebogen og de Oplysninger, der foreligge fra vor Finansborgmester om Indkomstskatten, egnede sig til alvorlig Eftertanke. Saavel den Omstændighed, at ikkun en lille Brøkdal af den aarlige Tilgang af Familier — saaledes ifjor ikkun $\frac{1}{5}$ — kunde sættes i Skat, som det, at Skatteindtægten pr. Individ er i Aftagende, var intet glædeligt Resultat. Man vil tilskrive det sidste Pengenes stigende Værdi som Aarsag til Indtægternes Formindskelse, men jeg vil spørge den ærede Forsamling: Lever den Familie, der for 10 Aar siden havde en aarlig Indtægt af 3000 Kr., ligesaa godt for 2400 Kr. nutildags. Taleren troede dette ikke. Vel maatte han erkende Betydningen af Pengenes stigende og faldende Værdi, men Virkningerne sporedes yderst langsomt; Familielivet og de dermed forbundne Udgifter var afhængigt af saameget konventionelt, at Forandringerne næppe sporedes. Saaledes kunde Detail-

priserne godt holde sig oppe, længe efter at Pengenes Værdiforøgelse havde trykket Priserne i Engroshandelen. Den officielle Fattigbyrde stiger vel ikke stærkt, men hvilke forøgede Fordringer stilles der ikke stadig til den private Godgørenhed? Den Befolkning, der aarlig indvandrer fra Landet, medbringer intet Andet til sit Underhold end sine to bare Hænder, men ingen Intelligens; den er i økonomisk Forstand aldeles raa og kan ikkun brødføde sig paa den tarveligste Maade. Men skal ikke Udviklingen standse, maa samtidig med Befolkningen Kapitalen stadig forøges; til hvert nyt Hus, hver ny Virksomhed udfordres Kapitalforøgelse, der skal erhverves. Skyggesiden ved vor Udvikling og Virksomhed er den, at i det Væsentlige den ene ikkun arbejder for den anden, dette er langt fra nok for en stærkt befolknet By, derved trives Befolkningen ikke tilstrækkeligt.

Virksomheden maa tilstræbes udadtil; dette savner Byen i altfor høj Grad. I det store og hele forhandle vi udadtil ikkun Landets egne Landbrugsprodukter og indføre fra Udlandet hvad Landet har Brug for af fremmede Varer. Udførselen af egentlige danske Industri- genstande eller Handelen med fremmede Varer paa andre Lande er temlig betydningsløs, og dog er en saadan Virksomhed af største Betydning for at beskæftige en stadig stigende Befolkning. Dertil savne vi for meget Foretagelsesaand, Drift og Udholdenhed. København er foruden at være Landets største By tillige Residensstad, Sædet for Regeringen, en By med en stor civil og militær Embedsstand og derhos en Universitetsstad. Denne Del af Befolkningen egner sig ikke til at virke stimulerende paa den Del, der lever af Handel og Industri; den sidste tager altfor meget den førstes

roligere og mageligere Livsvirksomhed til Forbillede. Rene Handelsbyer som Hamborg, Lybeck, Bremen, Antwerpen, Havre, Liverpool ere langt heldigere stillede i den Retning. Der gaa alle økonomiske Interesser foran.

Er vor Industri — jeg taler fornemmelig om Storiindustrien — saaledes stillet, at den med Hensyn til Afsætningen indadtil, men navnlig udadtil kan udholde Konkurrencen med Udlandets Industri? Raastofferne og Hjælpstofferne maa saagodtsom alle hentes fra Udlandet, og dog ere de alle belagte med Toldafgift. Skal Industrien kunne gøre Fremskridt, maa fremfor Alt dennes Raa- og Hjælpstoffer være toldfrie. Dette er af langt større Betydning for denne end overdreven høj Beskyttelsestold; gid vi dog omsider kunde opleve at faa en Toldreform i denne Retning. Med Arbejdslønnen er vor Industri stillet uheldig, da den hos vore Naboer i Sverig og Tyskland gennemgaaende er lavere end hos os, og saa er vore Arbejderes Ydeevne som oftest mindre end Udlandets. Dette hænger sammen med vor Nationalsynd, den overdrevne Nydelse af Brændevin og Bajerskøl denne Skændsel for vort Samfund, der undergraver Kræfterne og gør Arbejderen udslidt længe før hans Tid. I Tyskland drikkes der ogsaa meget, navnlig Øl, men der har man ikke Ølflasken samt Brændevinsflasken staaende ved Siden af sig, mens man arbejder. Der drikkes til Maaltiderne, men ikke under Arbejdet. Taleren troede ogsaa, at der bør foregaa en Forandring med Fabrikanterne; navnlig i Textilindustrien ere disse som oftest ikke Fagmænd, men Grosserere, der maa lade deres Fabriker drive af Fremmede, navnlig Tyskere. Dette er galt. Fabrikanten maa selv kende sin Gerning og lede Virk-

somheden. I alt Fald burde Sønnerne uddannes til virkelige Fagmænd. Overhovedet savne vi paa det industrielle Omraade altfor meget Fagmænd. Paa en i Papirfabrikerne nylig afholdt Generalforsamling hørte vi hvilken Vanskelighed det var at finde en Efterfølger for en afdød Bestyrer. Dette er ogsaa Tilfældet i andre Brancher. Vor Industri lider ogsaa under Befolkningens Mangel paa common spirit (Almenaand). Man tager ofte sit Fabrikat fra Udlandet, selv om det kunde have ligesaa billigt og godt i Indlandet. Hvor mange Dampere købe Rederne ikke i Udlandet, trods vore egne gode Skibsværfter. Heldigvis forsmaar ikke Udlandet til Gengæld at lade bygge Skibe hos os.

Har en Fabrikant naaet at levere et godt og prisbilligt Fabrikat, der egnede sig til Export, da savner han en Mellemand, en Købmand, der kan sørge for Afsætningen i Udlandet. Denne Opgave, at søge Afsætning for vore industrielle Frembringelser i Udlandet, lade vore Handlende helst ligge. Ikke saa Tyskerne, hos dem gaar Købmand og Fabrikant Haand i Haand. Kort efter at Dirkinck-Holmfeldt havde udgivet sin Brochure om Amazonfloden, fik en dansk Svovlstikfabrikant fra et af de mest ansete og største Huse i Hamborg Tilbud om at overtage Eneforhandlingen af hans Svovlstikker paa Amazonfloden. Nogen dansk Handlende var næppe faldet paa denne Forretning.

Og hvorledes er vor Handelsomsætning stillet, naar vi se bort fra Salget af vore egne Produkter og Købet af vore Fornødenheder? Hvor yderst sjældent hører man om nye Omraader for vor Handel. Vor Afsæt-

ning til Sverig og Norge er i Aftagende. Hele vor Genudførsel af indførte Varer, der passerer Kreditoplaget, udgør ikkun ca. 20 Millioner Kr. aarlig. Vel have vi ved Siden deraf den Afsætning, der passerer Frilageret, hvis Værdi ikke kendes. Maaske er denne Omsætning noget større end den første, men under alle Omstændigheder burde vi have haft et tidssvarende Frilager for 10—15 Aar siden. Denne Forsømmelse er særdeles beklagelig. Thi den Handel, der er gaaet tabt og har søgt og fundet andre Kanaler, den erobrer man ikke tilbage. Dette bør man altid erindre. Men det er gaaet med denne Sag som altid hos os. Ligger der noget nyt for, da vil den ene have det vendt opad, den anden nedad, den ene tilhøjre, den anden tilvenstre; vi snakke og snakke, men handle ikke, og saa komme Konkurrenterne os i Forkøbet.

Et Lyspunkt i alt dette er lykkeligvis vor Skibsfart. Her se vi dog en tilfredsstillende Udvikling, skønt den endnu har at kæmpe med den højst uretfærdige Skibsafgift, der forlængst burde have været hævet.

Naar man, som jeg, har dette Syn paa Forholdene, og man har Spørgsmaalet om vedvarende stærk Forøgelse af Københavns Befolkning for Øje, da finder jeg, at vi bør fremme og lette Udvandringen, og jeg ser ikke noget særligt beklageligt deri. Mange ville i Udlandet ved Siden af at opnaa bedre økonomiske Vilkaar, end Hjemmet kunde byde dem, kunne virke for Udviklingen af dettes Handel og Industri. Naar Tysklands Handel og Industri har taget et saa

stort Opsving i Omsætning med Udlandet, skyldes dette ikke mindst, at tyskfødte Mænd ere spredte saa at sige over hele Jorden og overalt bevare Interessen for deres Fødeland.

Dirigenten sluttede Forhandlingerne med en Tak til Indlederen.
